תנ״ך · אחרונים · מלבי״ם · נביאים

מלבי"ם על יונה

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלבי"ם על יונה

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלבים-על-יונה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פסוק א 4
פסוק ב 4
פסוק ג 5
פסוק ד 6
פסוק ה 6
פסוק ו 7
פסוק ז 7
פסוק ח 7
פסוק ט 8
פסוק י 8
פסוק יא 8
פסוק יב 8
פסוק יג 9
פסוק יד 9
פסוק טו 9
פרק ב 9
פסוק א 9
פסוק ב 10
פסוק ג 10
פסוק ד 10
פסוק ה 11
פסוק ו 11
פסוק ז 11
פסוק ח 11
פסוק ט 11
פסוק י 11
פסוק יא 12
פרק ג 12
פסוק א 12
פסוק ב 12
פסוק ג 13
פסוק ד 13
פסוק ה 14
פסוק ו 14
פסוק ז 14
פסוק ח 14
פסוק ט 14
פסוק י 14
פרק ד 15
פסוק א 15
פסוק ב 15
פסוק ג 15
פסוק ד 16
פסוק ה 16
פסוק ו 16
פסוק ז 16
פסוק ח 16
פסוק ט 16
פסוק י 17
פסוק יא 17

פרק א

פסוק א

ויהי דבר ה' אל יונה אמרו חז"ל (בפ' החליל) שיונה בן אמתי היה מצד אמו משבט אשר והוא היה בן האשה האלמנה שכלכלה את אליהו, ושאליהו החייהו, ומצד אביו היה משבט זבולון כמ"ש בספר מלכים יונה בן אמתי אשר מגת החפר, וגתה חפר היה בגבול זבולון (יהושע י"ט:י"ג), ומבואר במלכים שם שהוא היה אשר משח את יהוא (כמ"ש חז"ל) והוא נבא לירבעם בן יואש שישיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד נחל הערבה, וכ"ז לא הועיל כי ישראל לא שבו בתשובה עד שהיו מוכנים לילך בגלות על ידי מלך אשור, וכבר היה אשור מושל עליהם, לכן אמר לו ה'.

פסוק ב

השאלות: לא מצאנו בשום מקום שישלח ה' נביא מבני ישראל בפרטות שילך אל מדינה מן האומות להחזיר אותם בתשובה, כי זה רק מיוחד לישראל שחלה בם השגחה האלהית כמ"ש חז"ל. ומקרא מפורש כי העמים אשר אתה יורש אותם אל מעוננים וכו' ישמעו, ואתה לא כן וכו' נביא וכו' ומה נשתנה ענין נינוה ששלח אליהם את יונה?, ומדוע לא שמע יונה בקול ה' והיה לו לרוץ בשמחה להשיב בני אדם מדרכם הרעה, ומה בכך שאינם מבני ישראל?, ואיך עבר יונה על דברי ה' לכבוש נבואתו ונביא הכובש נבואתו חייב מיתה?. מדוע אמר וקרא עליה ולא פירש לו מה יקרא, ובפעם השני אמר וקרא עליה את הקריאה אשר אנכי דבר אליך?:

קום לך אל נינוה וקרא עליה שישובו בתשובה ולא היה השליחות בשביל נינוה כי לא מצאנו שישלח ה' נביא מישראל להשיב את העכו"ם בתשובה, כי לא דבקה השגחת ה' לשלוח נביא רק בישראל, רק כי היתה ההשגחה על נינוה בשביל ישראל אחר שאשור הוכן להיות שבט אפו של ה' לרדות בו את ישראל שנתחייבו למקום, רצה ה' להשיבם בתשובה כדי שיהיו מוכנים למלאת גזרתו על ישראל, וגם כדי שלא יאמר המתלונן למה התביט בוגדים תחריש כבלע רשע צדיק ממנו, רצה ה' להראות שאשור יש לו זכות יותר מישראל שהם שמעו לדברי הנביא ועשו תשובה וישראל הקשו ערפם משמוע, וכאשר ידע יונה כי משליחות זה תצמח רעה לישראל, לכן חשב מחשבות בל ילך בשליחות זה, ובחר יותר לאבד את עצמו בים משיהיה הוא המסבב רעה לישראל. וכבר כתב הרי"א שמטעם זה אמרו חז"ל שיונה תבע כבוד הבן ולא תבע כבוד האב ושנתן נפשו עבור ישראל, (כמ"ש במכילתא פ' בא), כי בזה היה תלוי הצלת ישראל וכבודם בשני הטעמים הנזכרים. והנה בפעם הראשון לא שלח על ידו נבואה מיוחדת כמו בפעם השני שא"ל

קרא עליה את הקריאה אשר אנכי דובר אליך שהוא מה שקרא עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת, שאז לא נחתם עדיין גז"ד זה, ולא שלחו בתורת נביא מודיע גזרת עליון, שאם היה שולחו בענין כזה לא היה עובר על דברי ה', שנביא הכובש נבואתו חייב מיתה. רק א"ל קרא עליה סתם, היינו שיקרא באזניהם דברי מוסר ותוכחה להשיבם מעונותיהם, ובאר לו **כי עלתה רעתם לפני**, שעת תרבה הרעה במדה גדושה תעלה הרעה לפני ה' לקטרג, ואז בא רעתם וקטגה עליהם, ובעת יחתם גז"ד אז תרד הרעה שהיא הגזרה הנחרצה מלמעלה למטה. ואז עדיין לא נחרץ גז"ד, רק הרעה קטרגה עליהם, ושלחו להוכיחם, לא להודיעם גזר דינם, ולכן חשב יונה שבזה אינו בכלל נביא הכובש נבואתו כי לא נשלח לנבאות רק להוכיח ועובר רק על מצות עשה שצוהו ה' להוכיח, ולכן.

פסוק ג

השאלות: למה ברח תרשישה, ואם כדי שלא יגיענו דבר ה' הלא כבר צוהו ה' וסרב מלכת בשליחות ומה לי אם סרב פעם אחת או אם יסרב שני פעמים?, ולמה ברח אל הים ולא אל המדבר ומשם לחו"ל, והלא הים מוכן לנבואה כמ"ש שנגלה אל יחזקאל בחו"ל מפני שהיה במקום מים, ולשון באה תרשיש בלתי מתוקן, שהיה לו לומר הולכת תרשית?:

ויקם יונה לברוח תרשישה, באשר התירא פן ישלחהו שנית וישם דבר נבואה בפיו שילך בתורת נביא, שאז יהיה מוכרח ללכת, לכן הקדים לברוח מלפני ה', וכבר השקיף הרי"א שיש הבדל בין מפני ה' ובין מלפני ה', שמפני ה' יאמר על ידיעתו והשגחתו ואיך יוכל לברוח מהשגחת ה' ואנה מפניו יברח, אבל לפני ה' בא על הדבקות והשראת השכינה בהיותו עומד ומתהלך לפני ה' ודבק בו, ורצה לברוח לחו"ל ששם אין השכינה שורה, ומשם לא ישלחהו לנבאות, והנה בחר לרדת דרך ים ולא לברוח לחו"ל דרך המדבר, מפני שהנבואה תחול לפעמים גם בחו"ל כשחל עליו הרוח פעם א' בא"י כמ"ש על מ"ש ביחזקאל היה היה דבר ה' שנבא בח"ל מפני שנבא כבר בא"י, ואליהו בברחו המדברה מפני איזבל ראה מראות אלהים בהר חורב, לכן עלה אל האניה, שחשב שבעת יהיה באניה לא תחול עליו רוח ה', אם מפני שיורדי הים דעתם בלתי מתישבת מצער הים עד בואם ליבשה כמ"ש חז"ל, אם מפני שאז לא יתבודד באשר היו על האניה עובדי אלילים שכ"ז תעכב בל תשרה השכינה עליו וז"ש **וירד בה לבא עמהם תרשישה** שרצה לבא עמהם בחברתם וכבר פי' חז"ל שנתן שכר כל האניה כמ"ש **ויתן שכרה**, וזה מבואר במ"ש **וימצא אניה באה תרשיש** שהיה ראוי לאמר אניה הולכת לתרשיש, רק שהאניה באה עתה מתרשיש, ודרך בעלי האניות שלא לשוב תיכף ביום בואם רק יעמדו כמה ימים עד ימצאו מכסת האנשים עוברי ים בדרך הזה שימלאו משכורת האניה, ומהר יונה

לשלם שכר כל האניה, והיה לו בזה שתי כוונות, אם שתלך תיכף, ואם שלא ימצאו על האניה נפשות רבות, אחר שידע שהעוברים באניה יהיו בסכנה לא רצה שיאבדו נפשות רבות:

פסוק ד

וה' הטיל רוח גדולה אל הים, באר שהרוח הזה לא היה בטבע הים אז, כי לא היה אז העת לסער, רק ה' הטילו בהשגחה, ולפעמים תבא הסערה מן היבשה ואז ינשוב הרוח בצד אחד ויגרש הספינה לצד שכנגדו, ואז ימצא הרוח בכל שטח הים, אבל רוח זה עמד בעומק הים מן המים עצמם, שלפעמים תבא הרוח מתהום המים. והיה סביב הספינה הזאת, וכבר אמרו חז"ל שהאניות האחרות עברו בשלום כי לא היה רוח כלל, ומתוך כך הרגישו המלחים שהוא עונש השגחיי, ובמ"ש **והאניה חשבה להשבר** כתב הרי"א שהאניה לא תשבר בלב ימים רק תטבע, ולא תשבר רק אם ישליכנה הרוח אל הסלעים אשר בחוף, וע"כ פי' שאנשי האניה מפחדם פן תטבע האניה בגלי הים ומשבריו חשבו מחשבות להטות האניה אל הארץ שתשבר שם, באופן שקצת ינצלו בהיותם קרובים אל היבשה, וזה דוחק גדול שהלא אח"ז אומר ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה, ומקרא מלא (יחזקאל כ"ז:כ"ו) רוח הקדים שברך בלב ימים, כי הרוח ישבר את התורן ומפרשי הספינה שהם עקר האניה כמ"ש בגיטין דף כ"ח:

פסוק ה

השאלות: הלא אחרי שראה הסכנה היה לו לשוב מחטאו לאמר חטאתי ושיאמר לבעלי האניה שיוליכוהו לדרך אשורה וימלא דבר ה', לא לאבד את עצמו בים על לא דבר?, ולמה ירד אל ירכתי הספינה והלא ידוע שבעת תטבע הספינה אז האנשים השוכבים בירכתי הספינה קודמים למות, משא"כ אלה שהם על הספינה למעלה יוכלו להנצל ע"י דף וכדומה, ולמה בקש את המות?:

ויראו המלחים, וע"י יראתם זעקו איש אל אלהיו בשהאמינו שהזעף הזה בא ע"י קצף אלהיהם, וגם עשו תחבולות אנושיות **שהטילו את הכלים אשר באניה אל הים** כדי שתקל האניה ותעלה על מי הים ולא תטבע, אמנם **יונה ירד אל ירכתי הספינה וירדם**, והיה כונתו באשר ירא שבעת תטבע הספינה ויפול לתוך הים יש אפשרות שיצוה ה' לגלי הים שיטרדוהו מגל אל גל עד יושלך אל היבשה כמעשה דר"ע ביבמות, לכן ירד אל ירכתי הספינה. שיש הבדל בין ספינה ובין אניה שספינה נקרא החלק מן האניה שהוא ספון ומכוסה למעלה והוא החדר התחתון שבאניה שמשם לא יפול אל הים רק יבואו מי הים עליו ויטבע שם, (וכמו שהתיר בשו"ת המבי"ט את הנשים שנטבעו בעליהם בחדר

הספינה שאין לו דין מים שאין להם סוף לדעתו, באשר מי הים באים אל החדר), וגם היה לו עוד טעם בזה, שבאשר ידע שהסער הזה הוא בשבילו ושאם ימות הוא תחלה יפסק הסער וינצלו אנשי האניה, ירד אל ירכתי הספינה ששם יכנסו המים תחלה ויחנקוהו, ואז ינצלו אנשי הספינה שהם עומדים למעלה:

פסוק ו

ויקרב אליו רב החובל הוא המנהיג את הספינה באשר אבדה כל תקוה מאתו להנצל בדרך הטבע, וחשב כי הסער הזה המשונה שבא רק על האניה הזאת הוא מפני הגזרה שנחרצה על אנשי האניה, וכשיקראו כולם אל אלהיהם יצוייר שיתנחם ויבטל הגזרה, אבל כשאחד מהם נרדם בלתי קורא לאלהים עדן תשאר הגזרה עליו, ותטבע האניה בשבילו, ועל זה אמר **קום קרא אל אלהיך אולי יתעשת** פי' שישתנו מחשבותיו אל מחשבה אחרת ויבטל הגזרה, שלא נאבד:

פסוק ז

השאלות: מה היה העצה בהטלת הגורלות, הלא הגורל בהכרח יפול עד אחד מהם, ואיך יבורר בזה שהוא החוטא, והלא יוכל להיות שהסער בא בשביל כולם ובכל זאת הגורל לא יפול רק על האחד לבד, ולמה אמר ונפילה גורלות בלשון רבים, ובכל מקום יאמר הפיל גורל בלשון יחיד, כי הגורל יחיד הוא במשפטו?:

ויאמרו איש אל רעהו, אח"כ הסכימו להפיל גורלות שעי"ז ידעו **בשלמי הרעה הזאת**, ופי' שיפילו גורלות רבות זה אח"ז שאם החטא תלוי בכולם יפול הגורל בכל פעם על איש אחר ואז ידעו כי כולם חייבים, ואם יפול בכל פעם על איש אחד אז ידעו כי הוא החייב, והנה יצוייר שהגם שיפול הגורל על איש אחד אינו החייב שעל ידו בא הסער, רק שהוא האיש היודע מי החייב ומה הוא הסבה להרעה, וגם זה נכלל במ"ש ונדעה בשלמי הרעה הזאת, כי האיש ההוא שעליו נפל הגורל או שהרעה בשבילו או שהוא יודע ויודיע בשלמי הרעה, וספר כי **הפילו גורלות** רבות ובכל פעם **נפל הגורל על יונה** לא על זולתו:

פסוק ח

השאלות: (ח-ט) למה שאלו לו השאלות הרבות האלה,והוא לא השיב לכולם, ומה שאמר את ה' אני ירא אינה תשובה על שאלותיהם, ומלות באשר למי לא נודע פירושם?:

ויאמרו אליו הגידה נא לנו באשר למי הרעה הזאת לנו, שאלו שתי שאלות, א] על הצד שהוא עצמו החוטא אמרו **הגידה לנו באשר הרעה הזאת לנו**, היינו מה החטא שחטאת אשר עבורו באה הרעה, ב] ועל הצד שהוא אינו החוטא רק שהוא יודע מי החוטא אמרו

הגידה למי הרעה הזאת לנו, ר"ל מי מאתנו הגורם זאת, והוסיפו לשאול **מה מלאכתך** וכו', באשר הקדמונים היו מאמינים כי יש על הים שר מיוחד שהוא אלהי הים. וההבילו עליו שיש לו שנאה על איזה בעלי אומניות מיוחדות שאינו מניחם לעבור בים, וע"ז שאלו **מה מלאכתך**, וכן אמרו שיש לו שנאה על מקומות פרטים ואינו מקבל אנשים שנכנסו אל הים באותן המקומות וע"כ אמרו **מאין תבא**, וכן שיש לו שנאה על ארצות מיוחדות ששונא יושביהם ועל עמים מיוחדים כנודע בהבלי הגוים הקדמונים ועל זה שאלו **מה ארצך ואי מזה עם אתה**:

פסוק ט

ויאמר אליהם עברי אנכי, היא תשובה כללית לכל השאלות שהוא עברי שהם הולכי הים באניות ואין הים מתנגד לא להם ולא לארצם ולא למקומות שבארצם, כי הם לחוף ימים ישכנו, ועל מה מלאכתך אמר **את ה' אלהי השמים אני ירא** שהוא נביא דבק באל עליון ואין הים מתנגד אל מלאכתו ויראת אלהיו.

באשר ה' עשה את הים ואת היבשה והוא מושל בגאות הים, וזה היתה התשובה על הארבע שאלות האחרונות, ובודאי השיב גם על עקר השאלה ששאלו על מה הרעה הזאת והודיעם כי מלפני ה' הוא בורח, וכמ"ש בפסוק שאח"ז, והרי"א פי' שמ"ש את ה' אני ירא היינו שאני ירא מענשו על שברחתי מלפניו:

פסוק י

ויראו האנשים יראה גדולה, כי מ"ש תחלה ויראו המלחים היתה יראת הסכנה. אבל יראה זו היתה יראת ה' שהיא גדולה למעלתה לפי גדולת העצם שהתיראו ממנו, **ויאמרו אליו מה זאת עשית**, עי' המפרשים שהוכיחו אותו על רוע מעשהו, ר"ל איך עשית כדבר הרע הזה לברוח מלפני ה', ומפרש **כי ידעו זאת מפני שהגיד להם** כנ"ל בפסוק הקודם:

פסוק יא

השאלות: ומהו השאלה מה נעשה לך הלא כבר הפילו גורלות לדעת את מי ישליכו אל הים כמנהגם, ואם היה משיב שהוא לא חטא מאומה ג"כ היו משליכים אותו:

ויאמרו אליו מה נעשה לך, שאלוהו אם רוצה לשוב בתשובה ולקבל עליו ללכת לנינוה, ואולי יהיה להם תקנה ע"י שישובו עמו ללכת אל חוף המוליך לנינוה, או שישיבוהו לא"י בחזרה ובזה **ישתוק הים מעלינו**:

פסוק יב

ויאמר אליהם שאוני והטילוני אל הים, ר"ל אין אני רוצה לשוב ולא ללכת לנינוה, וא"כ אין הסער כדי להשיבני לארצי או לנינוה, כי הסער בא לענוש אותי על העבר על

שמריתי את פי ה', וזה **יודע אני** בבירור שאין הסער בשבילכם לענוש אתכם על מה שאתם מוליכים אותי לתרשיש כי אין זה מכונת ה', רק **בשלי הסער מגדול הזה עליכם** לענוש אותי לבד לא בשבילכם, וכשאטבע בים ישתוק הים מעליכם:

פסוק יג

השאלות: ולמה חתרו עתה להשיב אל היבשה ולא עשו זה תיכף?:

ויחתרו האנשים, והם רצו לנסות זה במה שחתרו **להשיב אל היבשה** וללכת בחזרה ליפו, ואם עקר כונת ה' להשיבו אל ארצו שברח משם הלא ראוי שיוכלו לשוב אל היבשה ולהשיב הבורח אל אדוניו, **ולא יכלו כי הים הולך וסער** אחר שיונה לא שב בתשובה, לא הקים סערה לדממה:

פסוק יד

ויקראו וכו' אל נא נאבדה בנפש האיש הזה", ר"ל אם לא נשליכהו אל הים הלא נאבד אנחנו ע"י נפש האיש הזה, שע"י נפשו החטאת נאבד כולנו וזה אין מן הראוי, ואם נשליכהו אל הים על צד זה נבקש **אל תתן עלינו דם נקי** להעניש אותנו על הטבעתו, (כי גם המחוייב עונש בידי שמים ויקבל ענשו ע"י בני אדם יענש הרצח אותו כמ"ש וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי, וכמו שאמרו על והאלהים אנה לידו).

כי אתה ה' כאשר חפצת עשית ר"ל כי המעשה הזה לא תתיחס אלינו רק אליך שהקימות את הסער וחפצת להטביעו בים ואתה עשית, כי אנו מוכרחים לעשות זאת אחר שאם לא נשליכהו אל הים נטבע כולנו, א"כ המעשה מיוחס לך לא לנו:

פסוק טו

וישאו את יונה ויטילהו אל הים, פי' חז"ל שהטילו תחלה קצת גופו ושתק הים וכשהעלוהו חזר הסער, וזה רמז במ"ש **וישאו ויטלוהו**, שלא הטילוהו תיכף רק נשאו אותו תחלה בידם ועשו בו נסיונות רבות וראו שע"י הטלתו עמד הים מזעפו, בענין שלא הטילוהו לים בלא הבחנה, שהיה להם הבחנות רבות, אם מאיכות הסער שהיה רק על האניה זאת, ואם מריבוי הגורלות שכולם נפלו על יונה, ואם מהודאת עצמו, ואם מן הנסיון האחרון שכל עת שטבלו אותו בים עמד מזעפו:

פרק ב

פסוק א

וימן ה' דג גדול, ה' הזמין במקום הזה דג גדול שבלעו כולו שלם ולא שבר עצמותיו, וזה ידוע שמן הנמנע שיחיה אדם במעי הדג אפי' שעה אחת, שהאדם צריך שאיפת רוח

קר מבחוץ, אולם באשר כבר נגזר עליו מיתה ונחשב כאילו נולד שנית שם לו ה' טבע העובר, הנוצר ומתקיים ט' חדשים במעי אמו מבלי שאיפת רוח כמ"ש הרי"א והיה זה א' מפלאי הבורא כנס של חנניה מישאל ועזריה בכבשן האש וכדומה:

פסוק ב

ויתפלל ממעי הדגה, חז"ל אמרו שהיה תחלה במעי דג זכר ואח"כ פלטו ובלעתו דגה נקבה והיה צר לו שם מן הביצים אשר במעיה, ובאמת שם דג כולל זכר ונקבה, ושם דגה הוא שם הקיבוץ, כמו והדגה אשר ביאור מתה, וממה שכתב ממעי הדגה מורה שהיה במעיה קיבוץ דגים רבים, ומזה מבואר שהיה דג נקבה בעת ההשרצה שכבר ימצא בדג א' כמה רבבות ביצים שהם דגים רבים, ודבריהם אמת:

פסוק ג

השאלות: (ג-יא) בתפלה הזאת באו דברים כפולים ומכופלים. שמה שכתוב בפסוק ד' ה' נשנה בפסוק ו' ז' והושלש בפסוק ח', ולמה בא כל התפלה בלשון עבר שכבר התקשה בו הראב"ע?:

ויאמר קראתי, תפלה זו נחלקת לג' חלקים, (חלק א') יספר עת השליכוהו לים שאז התיאש מן החיים, אבל כשבלעו הדג חי במעיו ראה כי יתנוסס עמו נס ופלא ושחיה יחיה, (חלק ב') אחר שפלטו הדג שנשלך שנית בעמקי תהום רבה התיאש שנית, וכשבלעתו הדגה ראה שנית כי חיה יחיה, (חלק ג') עת הצר לו במעי הדגה שאז קבל ע"ע לשמוע בקול ה' וללכת לנינוה כדבר ה', ואמר תחלה דרך כלל **קראתי מצרה אל ה'** **ויענני** על שני הפעמים שהושלך לים וקרא אל ה' ויענהו ע"י שבלעו הדג והדגה, ועתה **מבטן שאול שועתי**, היינו בטן הדגה הנמשל כשאול המוכן להשחיתו ואבטח כי **שמעת קולי**, ותוציאני לרויה:

פסוק ד

ותשליכני (חלק א') מתחיל לפרש מ"ש קראתי מצרה אל ה', שתחלה **השלכת אותי מצולה בלבב ימים** שהוא מה שהשליכו אותו מן האניה אל הים, **ונהר יסובבני**, שם נהר בא אל המים המושכים, ומובדל מן הים שהמים שבו עומדים ונקוים, אבל אז שהסערה שהתחוללה בים היה מן התהום שמי הים עצמו התרגשו ונשאו דכים למטה, נקרא נהר, כי אז לא עמדו המים רק נמשכו בעיגול סביב עצמם, וסבבוהו סביב סביב, ואז, **כל משבריך וגליך עלי עברי**, שלא צף על הגלים כמעשה דר"ע רק נפל בעומק הים מקום שהמים שוטפים למטה והגלים עברו עליו מלמעלה:

פסוק ה

ואני אמרתי, ר"ל אז חשבתי כי **נגרשתי מנגד עיניך**, אך במה שראיתי את הנס שבלע אותי הדג ונשארתי בחיים ראיתי כי עוד עיניך והשגחתך עלי, ובזה ידעתי כי **אוסיף להביט אל היכל קדשך**:

פסוק ו

אפפוני, (חלק ב') אח"כ כשפלט הדג אותו שנית אל הים, אז **אפפוני מים עד נפש**, ולא המים שבשטח הים כבתחילה, רק **תהום יסובבני** כי הדג היה עמו בעומק תהום ולשם הקאו, וים **סוף** שהוא המים שלמעלה מן התהום שנקרא בשם סוף (כי הדג הוליכו דרך ים סוף שמשם הוליכו לנינוה) היה **חבוש לראשי**, כי היה הים למעלה מראשו אחר שהוא היה בתהום רבה:

פסוק ז

לקצבי הרים ירדתי, שהיה בעומק התהום שתחת ההרים, כי ההרים מכסים על התהום מלמעלה עד **שהארץ** המכסה את התהום שתחת הארץ **שמה בריחיה בעדי לעולם**, שלא היה אפשר שיצוף על פני המים אחר שעליו היתה הארץ שעל התהום סוגר כבריח ודלתים, ובכ"ז **ותעל משחת חיי**, שהוא ע"י שבלעתו הדגה שנית ונשאר שנית בחיים, וכ"ז מפרש מ"ש קראתי מצרה לי אל ה' ויענני:

פסוק ח

בהתעטף (חלק ג') יפרש מ"ש מבטן שאול שועתי, כי עתה **בהתעטף עלי נפשי** שהיה קרוב למות במעי הדגה ע"י דוחק הולדות שבמעיה, **את ה' זכרתי** עתה זכרתי להתפלל ולשוב בתשובה ולהבטיח כי אמלא דבר ה' **ותבוא אליך תפלתי אל היכל קדשך** וחז"ל אמרו שהיה בתהום שתחת הר ציון שעליו עומד הבהמ"ק, שעל זה אמר לקצבי הרים ירדתי, ושמעת תפלתי מהיכל הקדש:

פסוק ט

משמרים, עתה שקבל ע"ע ללכת לנינוה ולהוכיחם כדבר ה', אמר אל עצמו דברי תנחומים, הלא אלה אנשי נינוה שהם **משמרים הבלי שוא** ומאמינים בע"ז, הכי אפשר **שחסדם יעזבו** שיעזבו את הע"ז שלהם (מלשון חסד וחרפה) הלא בודאי לא ישובו מחטא ע"ז שבידם, או ר"ל הגם שישובו לפי שעה הלא אח"כ יעזבו חסדם ויתחייבו כליה שנית:

פסוק י

ואני, ולכן **אזבח לך בקול תודה**, כי ארבעה צריכים להודות יורדי הים וכו' ר"ל אביא זבח תודה ואודה לך חסדך, וגם **אשר נדרתי אשלמה** ללכת אל נינוה, ומה שיראתי שע"י

מלך אשור יגיעו רעות לישראל שלכן מנע א"ע מלכת כנ"ל, **ישועתה לה'** אקוה שה' יושיע את ישראל מכל צרותם:

פסוק יא

ויאמר ה' לדג, העיר את רוח הדג שילך עמו אל שפת הים ויקיאנו אל היבשה. וחז"ל אמרו בפרקי דרבי אליעזר שהדג הלך עמו תשע מאות וששים וחמשה פרסאות. וזכר לדבריהם **לה' ויאמר ה' לדג ויקא את יונה** בגי' הכי הוה:

פרק ג

פסוק א

ויהי דבר ה' אל יונה שנית, הרי"א כתב עמ"ש חז"ל ששנית דבר עמו לא שלישית, שזה מוכרח ממ"ש בסדר עולם שיונה משח את יהוא בשנת ג"א ס"ב לבריאת עולם וחיה עד זכריה שמלך ג"א קקס"ד, הרי חיה מיום שהתחיל להתנבאות מאה ושתים שנה ולא מצאנו לו נבואה אחרת במשך הזמן הזה כי אם שתי הנבואות שנבא על נינוה מזה ידענו שנחדלה ממנו הנבואה מני אז, וראוי היה להעשות כן אחר שהוא נאץ את הנבואה ולא רצה למלאות דבר ה', ויפלא שהוא סותר א"ע מ"ש אח"ז בסמוך שנבואת יונה על נינוה היתה שש שנים לפני חורבן שומרון שזה היה בימי הושע בן אלה וא"כ נבא עוד י' שנים בימי מנחם בן גדי, ב' שנים בימי פקחיה בנו, כ' שנים בימי פקח, ושלש של הושע, הרי נמשך זמן נבואתו קל"ז שנה, וגם הלא נבואת נינוה היתה בסוף ימיו ואיך נביא ראיה ממה שלא דבר עמו ה' קודם למעשה זו לאמר שהיה עתיד ליקח הנבואה ממנו, ואז לא סרב עדיין בשליחות, עוד יתפלא שבס' נחום כתב שארבעים שנה מאותו זמן שנבא יונה היה חורבן שומרון ועוד יתחברו אל זה שמונים שנה והיה חורבן נינוה, והלא מן חורבן שומרון עד חורבן נינוה שהיה בשנת ד' ליהויקים היה קי"ד שנה, וגם סותר למ"ש שנבואת יונה היתה שש שנים לפני חרבן שומרון:

פסוק ב

השאלות: למה שינה בפעם הזאת ואמר וקרא את הקריאה אשר אנכי דובר אליך ולא אמר כלשון שאמר לו בפעם הראשון?:

קום לך, בפעם הזאת כבר נחתם גזר דינם לכן לא אמר כי עלתה רעתם לפני, רק שלחהו בדרך נבואה שיודיע להם את אשר נגזר עליהם שנינוה תהפך בעוד ארבעים יום:

פסוק ג

ויקם וילך אל נינוה כדבר ה'. מפני שבפעם ראשון צוה שיקרא להם דברי תוכחה שישובו מעונותיהם, ובפעם הזה צוה שינבא להם את גז"ד שנגזר עליהם, היה ספק אצלו אם יקיים גם הדבור הראשון ויודיע להם היעוד של ההפיכה וגם יוכיחם על עונותיהם, באר שעתה לא קרא רק כדבר ה' שדבר לו עתה, שאחר שהודיע לו הגז"ד חשב שלא תועיל להם עוד תשובה ושנבטל הדבור הראשון, **ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים** יחסה אל האלהים מפני גדלה כמו הררי אל שלהבת יה, או ר"ל שהיתה חשובה בעיני אלהים לעיר גדולה עד שלכן חס עליה מהשחיתה:

פסוק ד

השאלות: למה המתין יונה מלקרות עד שהלך בעיר מהלך יום אחד?:

ויחל יונה לבא בעיר מהלך יום אחד ויקרא, מפני שהיה מסתפק מתי יתחילו זמן הארבעים יום אחר שהיתה מהלך ג' ימים ואם היה קורא תיכף, ביום הראשון יתחילו היושבים בקצה העיר לחשב הארבעים יום מאותו יום והיושבים בקצה השני יתחילו לחשב מיום השלישי, לכן המתין עד שהלך מהלך יום אחד וקרא ביום השני וחשב שמאותו יום יתחיל החשבון שהוא יום הממוצע, **ויקרא עוד ארבעים** חוץ מיום זה, שהוא ארבעים עם יום האחרון, ובזה תתקיים נבואתו בכל אופן, והרי"א חשב בכאן חשבונות רבים איך לא נתקיימה נבואת יונה, ופי' שמ"ש ונינוה נהפכת נתקיים בכל אופן שהיה הכוונה או שתתהפך במעשיה ותכונתה מרעה לטובה או שתתהפך ממש, עוד כתב שנתקיים הדבר שפי' ארבעים יום היינו ארבעים שנה וחשבון **עוד** שמספרו שמונים. ור"ל עוד וארבעים היינו ק"ך שנה שק"ך שנה אח"ז נחרבה ע"י נבוכדנצר, וכבר כתבתי שיש סתירה בחשבונותיו אלה, ובאמת א"צ לכל זה, כי היעודים האלהיים הם תנאים, אם לא ישובו מדרכם הרע נינוה נהפכת, כמ"ש רגע אדבר על גוי וכו' לנתוש ולנתוץ וכו' ושב הגוי ההוא וכו', ומה ששאל שהיה לו ליונה לפרש שתהיה נהפכת אם לא ישובו בתשובה, אינה קושיא כי כבר ידעו זאת ממה ששלח להם נביא להתרות בם, שאם היתה הגזרה חרוצה בלי השנות לא היה צריך להודיע זה ע"י נביא שהנביא לא ישולח רק להשיב את העם בתשובה ולבטל הגזרה, ובאמת היה ראוי ליונה עצמו לעשות כן שכן נצטוה בפעם הראשון, רק הוא לא מלא כל הדברים ולא הכריז רק הגזרה שבאה אליו בדבור השני מפני שהיה רצונו שיטעו ולא יעשו תשובה, ואם נרצה לומר כדברי הרי"א שנתקיים הגזרה אחר שנים, י"ל שהיה שליחות יונה בימי מנחם בן גדי ונתקיים הגזרה קצת על מלכות אשור בשנת ט"ו לחזקיה שהיה ארבעים שנה אחר שליחות יונה

שיצא מלאך ה' והפך את מחנה אשור שנינוה היתה ראש מלכותו, ובני המלך הכוהו בחרב, ונתקיים היעוד קצת:

פסוק ה

ויאמינו אנשי נינוה באלהים, והיה החדוש שהאמינו תיכף ולא בקשו אות או מופת ותיכף התחילו בתפלה ע"י שלבשו שקים לתענית והכנעה, והעם לא התעוררו לתשובה כי לא עלה על דעתם שהם חוטאים כי יונה לא הודיעם זאת כנ"ל:

פסוק ו

ויגע, אבל בעת שהגיע הדבר אל המלך אז התעורר גם הוא, אם להכנע בעצמו במה **שקם מכסאו ויעבר אדרת מלכות מעליו** ותחת אדרת **ויכס שק**, ותחת הכסא **וישב על האפר**:

פסוק ז

ויזעק, וחוץ מזה צוה להכריז, **מטעם המלך וגדוליו** ועצתיו יצא הכרוז לאמר, א] **האדם והבהמה** (היינו הבהמה הנמצאת בבית האדם) **אל יטעמו מאומה, ב] והבקר והצאן** הרועים בשדה **אל ירעו**, וכולם **מים אל ישתו**:

פסוק ח

ויתכסו, גם בכסוי השק יכללו גם הבהמה והוסיף א] תפלה, **שיקראו אל אלהים בחזקה**, ב] תשובה **שישובו כל איש מדרכו הרעה ומן החמס**, כי על החמס אין מועיל הוידוי והחרטה עד שישיב את החמס הנמצא בכפיו, אל בעליו:

פסוק ט

מי יודע ישוב, שכל אחד ישוב מן העון שיודע, בענין שחייבם לעשות תשובה על הנסתרות ג"כ, וכמו שיתחרטו המה, כן **ונחם האלהים** מן הגזרה, ובזה הבטיחם **שישוב האלהים מחרון אפו**, כי ממה ששלח אליהם נביא הבין שיש להם תקנה בתשובה:

פסוק י

וירא האלהים את מעשיהם, ר"ל שתחלה ששבו אנשי נינוה היה רק חרטה אבל לא שבו במעשה שיתקנו החטא העבר ע"י מעשה, אבל אחר פקודת המלך ראה אלהים את כל מעשיהם כי שבו, ששבו במעשה שהשיבו את הגזל ואת העשק בפועל, לכן **וינחם האלהים על הרעה**, והגם שלא שבו רק על חטא הגזל לא על ע"ז, בכ"ז אחר שגז"ד נחתם על הגזל וזה תקנו, **לא עשה את הרעה**, ר"ל שאם היתה הרעה מוכנת לבא עליהם בטבע עפ"י המערכה היתה באה עליהם גם אז, אחר שעדן עבדו ע"ז והיו תחת המערכה לא ישדד ה' הטבע לעובדי ע"ז, אבל אחר שמצד הטבע לא היתה הרעה עתידה לבא

עליהם רק ה' יעד לעשות הרע ע"י עונש השגחיי, וכששבו על חטא גזל לא עשה, והניחם להתנהג על פי הטבע והמערכה:

פרק ד

פסוק א

השאלות: (א-ג) מה זה חרה ליונה ולא ידע זאת, שבעבור זה שלחו ה' כדי להשיבם בתשובה ושעי"כ תבוטל הגזרה? ומה זה שאמר הלא זה דברי עד היותי על אדמתי, מה בכך הלא בזה מלא שליחותו בצד היותר טוב, שבהפך עת ילך הנביא בשליחותו והעם לא ישובו אז אמר בכיוצא בו ואני אמרתי לריק יגעתי וכו', והיה לו לשמוח כי רבים השיב מעון?:

וירע אל יונה, פי' הרי"א הרעה הנז' פה הוא חולי שבעצבון לבו נפל וחלה חולי ויבקש מותו, וזה לפי שיונה חשב שלא תשוב הגזרה מעליהם עד שישובו בין באמונות ודעות בין במעשים והם לא שבו רק מהמעשים כמ"ש וירא אלקים את כל מעשיהם כי שבו ועדן החזיקו בעבודות זרות, ובכ"ז נחם ה' על הרעה, מזה הבין שה' השאירם מפני שהם מוכנים להיות שבט אפו על ישראל וזה הרע לו, ופי' שהרע לו על שהוא היה הסבה להשאיר מטה חובלים על ישראל שנתן נפשו עליהם, וגם חרה לו על הדבר מדוע יגברו המה על ישראל אחר שהם עדן עובדי ע"ז:

פסוק ב

הלא זה דברי, ר"ל עוד בהיותי על אדמתי בא"י טרם שהלכתי אל נינוה היה זה דברי כי אתה נחם על הרעה. ר"ל שידעתי אז שאין בדעתך להביא עליהם את הרעה ונחמת עליה תיכף בעת הגזרה מצד החנינה והארכת אפים אף שלא יעשו תשובה כראוי, שהרי הם לא עשו תשובה על חטא ע"ז ובכ"ז לא הבאת עליהם את הרעה מפני שנחמת על הרעה מאז ולכן בעלילה קלה בטלת את הגזרה, **ועל כן קדמתי לברוח תרשישה** ר"ל שלא ברחתי מפני שחשבתי שיעשו תשובה כראוי שאז לא הייתי מסרב ללכת בשליחות להשיב תועים מני דרך רק מפני שידעתי שאף שישארו עובדי עצבים לא תשחיתם ע"כ לא רציתי ללכת בשליחות:

פסוק ג

ועתה ה', אחר שהם לא עשו תשובה, ובכ"ז נשארו ויהיו שבט מרדות לישראל קח נא את נפשי, בשאני גרמתי זאת:

פסוק ד

השאלות: מז"ש ההיטב חרה לך שהיא שאלה שאין לה הבנה כלל, ויונה לא השיב על זה דבר, כמו אחרי זה שאמר היטב חרה לי עד מות!?:

ויאמר ה' ההיטב חרה לך, א"ל למה חרה לך מפני שיחשבו אותך כנביא שקר על שלא נתקיימה נבואתך, וכי הייתי מתנבא על דבר טוב שיחרה לך שלא נתקיים הנבואה, שאם היה הנבואה על היטב ולא נתקיימה אז יוחזק הנביא לנביא שקר כי היעוד הטוב הבא ע"י נביא מוכרח שיתקיים בכל אופן אף שהעם ירעו מעשיהם, משא"כ ביעידת הרע שאם ישובו בתשובה תבטל הגזרה ולא יכזב הנביא בזה, וכמו שהתבאר בדברי ירמיה לחנניה בן עזור (ירמיה כ"ח):

פסוק ה

השאלות: למה ישב מקדם לעיר לראות מה יהיה בעיר, הלא כבר ידע כי נחם ה' על הרעה?:

וישב וכו' **עד אשר יראה מה יהיה בעיר**, שחשב שאעפ"י שבטלה הגזרה ולא תהיה מהפכה הכוללת בכ"ז א"א שלא יהיה איזה רושם ויהיה איזה רע בעיר וכמו מעשה העגל שכתב וינחם ה' על הרעה ובכ"ז ויגוף את העם אשר עשו את העגל, וכן פי' הרי"א:

פסוק ו

השאלות: (ו-יא) מה היה ענין הקיקיון, וההוכחה שהוכיח לו ה' ממנו:

וימן אלהים קיקיון כי צל הסוכה לא היה מגין הרבה כמ"ש וישב תחתיה בצל, מבואר שלא היה הצל בכל הסוכה כי דפנות הסוכה לא סככו רק נגד הצד שעמדה שם השמש, והוצרך לישב בבקר תחת קיר מזרחי ובצהרים לא היה צל כלל והקיקיון עשה צל למעלה על ראשו להציל לו היינו לראשו שהיה מוכן לפגע מחום השמש, **וישמח יונה על הקיקיון** כי יונה דן מזה שרצון ה' שישב מקדם לעיר כי יתילד שם איזה דבר בעיר ומעכב אותו אשר שלומת רשעים יראה:

פסוק ז

ותך את הקיקיון שחתכתו למטה בשרשו ועי"כ נתיבש:

פסוק ח

רוח קדים חרישית שמחרשת האזנים מרוב המייתה והוא רוח חם מאד:

פסוק ט

ההיטב חרה לך על הקיקיון, שאל אותו וכי זה דבר טוב, בעבור קיקיון שהוא דבר קל מאד חרה לך, **ויאמר היטב חרה לי** ר"ל ראוי שיחרה לי מפני שהוא **עד מות** שע"י חסרון

הקיקיון הנני הולך למות כי נולד לו קדחת מרוב תבערת החום עד שהתעלף והגיע עד שערי מות:

פסוק י

ויאמר ה' אתה חסת על הקיקיון, מבואר אצלי שיש הבדל בין **חוסה** ובין יתר לשונות כמו חמל רחם, שהחוסה הוא מצד צרכו אל הדבר כמו ועינכם אל תחוס על כליכם, א"ל אתה חסת על הקיקיון מפני שיש לך בו צורך להיות לך לצל, הגם שזולת זה אין דבר מה שיעורר אותך שתתעצב עליו לא מצד שעמלת בו בנטיעתו או בגדולו, שעל זה אמר אשר לא עמלת בו, שדרך הפועל לחוס על מעשה ידיו ולא מצד הדבר עצמו שהוא דבר יקר וקיים, כי בן לילה היה ובין לילה אבד שהוא ציץ נובל שאין בו ממש:

פסוק יא

ואני לא אחוס על נינוה שהם מעשה ידי, והוא דבר יקר שהיא **העיר הגדולה** והגם שרבים עובדים ע"ז שם, הלא יש בה הרבה משתים עשרה רבוא אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו שאין להם דעת להבחין בין עבודת האל המיוחד שימלץ בצד ימין, כמ"ש כי מימיני בל אמוט, ואני תמיד עמך אחזת ביד ימיני. ובין עבודת השמאל שעובד להטבע והמערכה, המיוחס לצד שמאל, ואין להעניש אותם על חסרון דעתם, וגם יש בה בהמה רבה ואם אדם חטא בהמה מה חטאה, ובזה קבל מענה ג"כ על עונש ישראל שהם כבר למדו להבדיל בין הימין והשמאל כי קבלו דת אלהי ואמונה אמתית והם ראוים לעונש על ע"ז שעבדו, הגם שאנשי נינוה לא יענשו על זה: